VÝZNAM MOTIVACE A NÁROČNOST JEJÍHO ZKOUMÁNÍ

THE IMPORTANCE OF MOTIVATION AND THE DIFFICULTY OF INVESTIGATING IT

Miroslav Bielik[1], **Denisa Denglerová**[2]

[1] Katedra psychologie, Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita, Brno
[2] Ústav pedagogických věd, Fakulta humanitních studií, Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Zlín

Abstrakt
Motivace je důležitým aspektem lidské existence, která má zřetelné dopady ne jen na výkon jedince, ale hlavně i na jeho rozvoj a well-being. Studium motivace má početné pedagogické implikace. V našem příspěvku zdůrazňujeme potřebu s motivací cílevědomě pracovat. Uvědomujeme si potřebu motivaci zjišťovat a zároveň kriticky diskutujeme nedokonalosti jejího měření. Zdůrazňujeme dynamickou vzájemnou propojenost elementů sociální reality.

Klíčová slova: *motivace, teorie sebedeterminace, diagnostika, pedagogický výzkum*

Abstract
Motivation is an essential aspect of human existence with a significant impact on people's performance and, more importantly, on their development and well-being. Motivation research has numerous pedagogical implications. In our paper, we emphasise the need to pursue motivation deliberately. The need to assess motivation is acknowledged. The limitations of such measurements are highlighted. Finally, we emphasise the dynamic interconnectedness of the elements of social reality.

Keywords: *motivation, self-determination theory, assessment, educational research*

1 ÚVOD

Tento příspěvek sympozia *Možnosti a meze pedagogického výzkumu aneb co nám dovolují výzkumné nástroje* se zaměřuje na motivaci, která je důležitým předpokladem pro celou řadu činností, včetně těch, které přímo souvisejí s rozvojem jedince. Hodnocení a diagnostika často implicitně předpokládají, že žák podává nejlepší možný výkon. V tomhle příspěvku diskutujeme důležitost motivace a možnosti jejího zkoumání.

2 TEORIE

Rozlišování intrinsické a extrinsické motivace má širokou empirickou podporu a pracují s ním autoři věnující se různým oblastem motivace (Morris et al., 2022). V našem příspěvku vycházíme z teorie sebedeterminace (SDT; Ryan & Deci, 2000, 2020), kvůli jejímu rozsáhlému využití v empirickém výzkumu, kvůli dostupným možnostem operacionalizace a protože nám umožňuje zakotvit náš výzkum v „bezpečném" prostředí zavedeného kánonu.

Rozsáhlý výzkum v rámci SDT naznačuje, že vnitřní motivace a autonomnější formy extrinsické motivace predikují vícero pozitivních aspektů, včetně většího zapojení žáků, lepších studijních výsledků a méně častého předčasného ukončení studia. Autoři zároveň zdůrazňují, že specifické chování učitele může u žáků rozvíjet žádoucí formy motivace.

3 METODOLOGIE VÝZKUMU

Na posouzení dopadů různých vzdělávacích přístupů na motivaci žáků potřebujeme nástroje, které nám umožní motivaci zjišťovat. Současné přístupy ke zjišťování motivace mají každý své nedostatky (Fulmer & Frijters, 2009) a v ČR je dostupných pouze několik nástrojů. Pro naše potřeby (cílová populace žáci 4. a 5. ročníků ZŠ) jsme proto vytvořili dotazník, který vychází ze SDT. Inspirovali jsme se operacionalizacemi zahraničních autorů (Baldwin & Caldwell, 2003; Guay et al., 2000), kteří zjišťují motivaci v jiných oblastech. Data jsme sbírali ve 35 třídách po celé ČR.

4 VÝSLEDKY

Z našich dat je zřejmé, že naše operacionalizace zachytává pouze část fenoménu motivace. Kromě typických aspektů self-report dat (např. vliv sociální žádoucnosti) je zřejmé, že validita dat o motivaci je ovlivněná i samotnou motivací v konkrétní situaci sběru dat. Žák bez autonomní motivace může dotazník vyplnit nedbale (náhodně, označovat stále stejnou možnost nebo práci nedokončit). Vyloučení takového respondenta zároveň znamená, že nejméně motivovaní žáci nejsou do výzkumného vzorku zahrnuti, což pochopitelně zkresluje data. Společně s dalšími výsledky nás tyto zjištění směrují zpátky k diskusi o důležitosti motivace, o záměru výzkumu a o metodologických volbách.

5 ZÁVĚRY A DISKUSE

V našem příspěvku zdůrazňujeme roli motivace, která ovlivňuje nejen, zda nějakou činnost děláme, ale i to, jak kvalitně ji děláme a zda u činnosti setrváme. Je důležitým předpokladem mnoha činností a zároveň je možné ji podporovat a rozvíjet. Uvědomujeme si potřebu motivaci zkoumat a postrádáme ideální způsob, jak bychom to mohli dělat. Zdůrazňujeme, že nekriticky pracovat s kánonem běžně používaných alternativ nezaručuje validitu dat. Takový přístup může zároveň ignorovat dynamickou vzájemnou propojenost elementů, které společně utvářejí sociální realitu (Overton, 2015).

6 LITERATURA

Baldwin, C. K., & Caldwell, L. L. (2003). Development of the free time motivation scale for adolescents. *Journal of Leisure Research, 35*(2), 129–151. https://doi.org/10.1080/00222216.2003.11949987

Fulmer, S. M., & Frijters, J. C. (2009). A review of self-report and alternative approaches in the measurement of student motivation. *Educational Psychology Review, 21*(3), 219–246. https://doi.org/10.1007/s10648-009-9107-x

Guay, F., Vallerand, R. J., & Blanchard, C. (2000). On the assessment of situational intrinsic and extrinsic motivation: The Situational Motivation Scale (SIMS). *Motivation and Emotion, 24*(3). https://doi.org/10.1023/A:1005614228250

Morris, L. S., Grehl, M. M., Rutter, S. B., Mehta, M., & Westwater, M. L. (2022). On what motivates us: A detailed review of intrinsic v. extrinsic motivation. *Psychological Medicine, 52*(10), 1801–1816. Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/S0033291722001611

Overton, W. F. (2015). Processes, relations, and relational-developmental-systems. In R. M. Lerner, W. F. Overton, & P. C. M. Molenaar (Eds.), *Handbook of child psychology and developmental science: Theory and method* (s. 9–62). Wiley.

Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist, 55*(1), 68–78.

Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2020). Intrinsic and extrinsic motivation from a self-determination theory perspective: Definitions, theory, practices, and future directions. *Contemporary Educational Psychology, 61.* https://doi.org/10.1016/j.cedpsych.2020.101860